PUNJAB POLICE • PSSSB • PUNJAB PCS • GOVERNMENT EXAMS

HOUSE OF ASPIRANTS

ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ

ਅਧਿਆਇ 3

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ

Prepared by someone who has already achieved what you are preparing for.

WEBSITE	EDITION	LANGUAGE
houseofaspirants.in	October 2026	Punjabi

House of Aspirants

Punjab's bilingual exam-preparation platform

houseofaspirants.in

Welcome, Aspirant

Thank you for choosing **House of Aspirants**. These notes are written for every serious government-exam aspirant: **exam-oriented, easy to understand and free**.

> *"Prepared by someone who has already achieved what you are preparing for."*

HOW TO GET THE MOST FROM THESE NOTES

1 Read
Go through the chapter once and mark the points that are new to you.

2 Practise
Attempt this chapter's MCQ quiz on houseofaspirants.in.

3 Revise
Check previous year questions on the topic and revise your marked points.

Visit Our Website

- Bilingual notes: Punjabi & English
- Daily quiz & chapter-wise MCQs
- Monthly current affairs
- 10+ years of previous year papers
- Progress tracking

Scan to visit

www.houseofaspirants.in

Join Our Telegram Channel

- Latest notes, first
- Daily updates
- Exam notifications
- Weekly PDFs
- Live guidance sessions

Scan to join

t.me/HouseOfAspirant

Keep Learning. Keep Growing. Keep Achieving.

Team House of Aspirants

© 2026 House of Aspirants. These notes are for educational purposes only. Reproduction, redistribution or commercial use without permission is prohibited.

ਅਧਿਆਇ 3

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ (National Income)

GDP, GNP, NNP ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਵਾਧੇ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਪ

ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿੱਚ

- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਅਰਥ
- ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮਾਪ
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਦੇ ਢੰਗ
- ਭਲਾਈ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਪ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਅਰਥ

ਸਾਈਮਨ ਕੁਜ਼ਨੇਟਸ (Simon Kuznets) ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ **1934** ਵਿੱਚ ਦਿੱਤਾ ।

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਕਿਸੇ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ **ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ (Final Goods and Services)** ਦਾ ਕੁੱਲ ਮੁਦਰਾ ਮੁੱਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ।

- ਇਸ ਵਿੱਚ **ਸਰਕਾਰੀ (Public)** ਅਤੇ **ਨਿੱਜੀ (Private)** ਦੋਵੇਂ ਖੇਤਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ।
- ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਲ ਕਟਵਾਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਤੱਕ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰੀ ਦੇਖਭਾਲ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਤੱਕ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ।
- ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਨੂੰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ **ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ (Gross Domestic Product — GDP)** ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।

ਜ਼ਰੂਰੀ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ

ਘਰੇਲੂ / ਆਰਥਿਕ ਖੇਤਰ (Domestic / Economic Territory)

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਭੂਗੋਲਿਕ ਖੇਤਰ, ਜਿਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਲੋਕ, ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ-ਟੋਕ ਆ-ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ ।

> **ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੂਤਘਰ** ਭਾਰਤ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹਨ । **ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤੀ ਦੂਤਘਰ** ਭਾਰਤ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ।

ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ (Market Price — MP)

- ਉਹ ਕੀਮਤ ਜੋ ਖਪਤਕਾਰ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਅਰਥਾਤ ਉਹ ਕੀਮਤ ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਸਤੂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿੱਚ ਵਿਕਦੀ ਹੈ ।
- ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ **ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ (Indirect Taxes) ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ** (ਜੋ ਵਿਕਰੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ) ਅਤੇ **ਸਬਸਿਡੀਆਂ (Subsidies) ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ** (ਜੋ ਵਿਕਰੀ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚੋਂ ਘਟਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ) ।

ਕਾਰਕ ਲਾਗਤ (Factor Cost — FC)

- ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਫਰਮ ਵੱਲੋਂ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਖਰਚ, ਅਰਥਾਤ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲਾਗਤ ।
- ਕਾਰਕ ਲਾਗਤ ਵਿੱਚ **ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ** ਪਰ **ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ** ।

ਕਾਰਕ ਲਾਗਤ (FC) = ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ – ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ + ਸਬਸਿਡੀਆਂ

ਨਾਮਾਤਰ ਕੀਮਤ (Nominal Price) / ਚਾਲੂ ਕੀਮਤ (Current Price)

ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਦੀ **ਚਾਲੂ ਸਾਲ** ਵਿੱਚ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ। ਚਾਲੂ ਕੀਮਤ ਵਿੱਚ ਮਹਿੰਗਾਈ (Inflation) ਦਾ ਅਸਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਨਾਮਾਤਰ ਕੀਮਤ ਮਹਿੰਗਾਈ ਦੇ ਮੌਜੂਦਾ ਪੱਧਰ ਨਾਲ ਬਦਲਦੀ ਹੈ।

ਆਧਾਰ ਕੀਮਤ (Base Price) / ਸਥਿਰ ਕੀਮਤ (Constant Price)

ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਦੀ ਗਣਨਾ ਇੱਕ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਸਾਲ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਲ ਨੂੰ **ਆਧਾਰ ਸਾਲ (Base Year)** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਧਾਰ ਸਾਲ ਦੀ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ ਨੂੰ **ਆਧਾਰ ਕੀਮਤ** ਜਾਂ **ਸਥਿਰ ਕੀਮਤ** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਲ ਘਟਾਓ (Depreciation)

ਇਸ ਨੂੰ **ਸਥਿਰ ਪੂੰਜੀ ਦੀ ਖਪਤ (Consumption of Fixed Capital)** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਥਿਰ ਸੰਪਤੀਆਂ (Fixed Assets), ਜਿਵੇਂ ਕਾਰਾਂ, ਮੋਬਾਈਲ, ਟੀਵੀ ਅਤੇ ਮਸ਼ੀਨਾਂ, ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਜੋ **ਘਿਸਾਈ, ਹਾਦਸੇ ਨਾਲ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਪੈ ਜਾਣ** ਕਾਰਨ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ (Net Factor Income from Abroad — NFIA)

ਭਾਰਤ ਦੇ ਆਮ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕਮਾਈ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ (Factor Income), ਭਾਵ ਕਿਰਾਇਆ, ਮਜ਼ਦੂਰੀ, ਵਿਆਜ ਅਤੇ ਮੁਨਾਫ਼ਾ, ਅਤੇ ਗੈਰ-ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਵੱਲੋਂ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕਮਾਈ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ।

NFIA = ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ – ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਗਈ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ

ਤਬਾਦਲਾ ਭੁਗਤਾਨ (Transfer Payments)

- ਇੱਕ-ਪਾਸੜ ਭੁਗਤਾਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਦਲੇ **ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਜਾਂ ਸੇਵਾ** ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ।
- ਉਦਾਹਰਨਾਂ: ਵਜ਼ੀਫ਼ੇ, ਤੋਹਫ਼ੇ ਅਤੇ ਦਾਨ।
- ਤਬਾਦਲਾ ਭੁਗਤਾਨ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਵਿੱਚ **ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ**।

ਪੂੰਜੀ-ਉਤਪਾਦਨ ਅਨੁਪਾਤ (Capital Output Ratio — COR)

- ਪੂੰਜੀ (ਨਿਵੇਸ਼) ਦੀ ਉਹ ਮਾਤਰਾ ਜੋ **ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਇੱਕ ਇਕਾਈ** ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਇਹ ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ: **COR ਜਿੰਨਾ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਉੱਨੀ ਘੱਟ ਹੋਵੇਗੀ** ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਵੀ ਇਹੀ ਸੰਬੰਧ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

COR = ਪੂੰਜੀ / ਉਤਪਾਦਨ

ਵਾਧੂ ਪੂੰਜੀ-ਉਤਪਾਦਨ ਅਨੁਪਾਤ (Incremental Capital Output Ratio — ICOR)

ਉਤਪਾਦਨ ਦੀ ਇੱਕ **ਵਾਧੂ** ਇਕਾਈ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ ਵਾਧੂ ਪੂੰਜੀ।

ICOR = ਵਾਧੂ ਪੂੰਜੀ / ਵਾਧੂ ਉਤਪਾਦਨ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੇ ਮਾਪ

ਮੁੱਖ ਮਾਪ ਹਨ: **ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ (GDP)** ਅਤੇ **ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦ (Gross National Product — GNP)**।

ਕੁੱਲ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ (GDP)

GDP ਇੱਕ ਸਾਲ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ **ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ** ਦੇ ਉਸ ਕੁੱਲ ਉਤਪਾਦਨ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ ਜੋ **ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ** ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੋ ਮੁੱਖ ਗੱਲਾਂ:

- **ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ:** ਸਿਰਫ਼ ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਵਿਚਕਾਰਲੀਆਂ ਵਸਤਾਂ (Intermediate Goods) ਨਹੀਂ।
- **ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਦੇ ਅੰਦਰ:** ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ **ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ** ਦੋਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਉਤਪਾਦਨ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

GDP = C + I + G + NX

ਇੱਥੇ **C** = ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਪਤ (Consumption), **I** = ਨਿਵੇਸ਼ (Investment), **G** = ਸਰਕਾਰੀ ਖਰਚ (Government Spending), ਅਤੇ **NX** = ਸ਼ੁੱਧ ਨਿਰਯਾਤ (Net Exports) (**ਨਿਰਯਾਤ (Exports) – ਆਯਾਤ (Imports)**)।

ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ GDP (GDP MP)

- ਇੱਕ ਵਿੱਤੀ ਸਾਲ (Financial Year) ਵਿੱਚ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਮੁੱਲ।
- **ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।**

ਕਾਰਕ ਲਾਗਤ 'ਤੇ GDP (GDP FC)

- ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਕਾਰਕਾਂ (Factors of Production) ਵੱਲੋਂ ਕਮਾਈ ਕੁੱਲ ਆਮਦਨ: **ਜ਼ਮੀਨ, ਕਿਰਤ, ਪੂੰਜੀ ਅਤੇ ਉੱਦਮਤਾ (Entrepreneurship)**।
- **ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਸਬਸਿਡੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ।**

GDP FC = GDP MP – ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ + ਸਬਸਿਡੀਆਂ

ਅਸਲ GDP (Real GDP) ਅਤੇ ਨਾਮਾਤਰ GDP (Nominal GDP)

ਆਧਾਰ	ਅਸਲ GDP	ਨਾਮਾਤਰ GDP
ਵਰਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕੀਮਤਾਂ	**ਸਥਿਰ ਕੀਮਤਾਂ** (ਆਧਾਰ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ)	**ਚਾਲੂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤਾਂ**
ਮਹਿੰਗਾਈ	**ਸ਼ਾਮਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ**	**ਸ਼ਾਮਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ**
ਫਾਰਮੂਲਾ	ਅਸਲ GDP = ਸਥਿਰ ਕੀਮਤ 'ਤੇ GDP	ਨਾਮਾਤਰ GDP = ਚਾਲੂ ਕੀਮਤ 'ਤੇ GDP

GDP ਕੀਮਤ ਸੂਚਕ (GDP Deflator)

ਨਾਮਾਤਰ GDP ਅਤੇ ਅਸਲ GDP ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ। ਇਹ ਚਾਲੂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਆਧਾਰ ਸਾਲ ਦੀਆਂ ਕੀਮਤਾਂ 'ਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ **ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਮਾਪ** ਹੈ।

GDP ਕੀਮਤ ਸੂਚਕ = ਨਾਮਾਤਰ GDP / ਅਸਲ GDP

GDP ਦੀ ਨਵੀਂ ਲੜੀ

- ਸਾਲ **2015** ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਧਾਰ ਸਾਲ **2004-05 ਤੋਂ 2011-12** ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ GDP ਨੂੰ **ਬਾਜ਼ਾਰ ਕੀਮਤਾਂ** 'ਤੇ ਮਾਪਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, ਜਦਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਰਕ ਲਾਗਤ 'ਤੇ ਮਾਪਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
- ਮਿਤੀ **27 February 2026** ਨੂੰ GDP ਦੀ ਨਵੀਂ ਲੜੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ, ਜਿਸ ਦਾ ਆਧਾਰ ਸਾਲ **2022-23** ਹੈ। ਭਾਰਤ ਹੁਣ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਲਈ **2022-23** ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਸਾਲ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।

ਯਾਦ ਰੱਖੋ

GDP ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਆਧਾਰ ਸਾਲ: **2022-23** (27 February 2026 ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ)। ਪਿਛਲੇ ਆਧਾਰ ਸਾਲ: 2011-12 ਅਤੇ 2004-05।

ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦ (GNP)

GNP ਇੱਕ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ **ਕਿਸੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ** ਵੱਲੋਂ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਾ ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਹੈ (ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਹੋਣ)।

- **ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਅਤੇ ਸੇਵਾਵਾਂ:** ਸਿਰਫ਼ ਅੰਤਿਮ ਵਸਤਾਂ ਗਿਣੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।
- **ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੀ ਮਾਲਕੀ ਹੇਠ:** ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਅਤੇ **ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ** ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਉਤਪਾਦਨ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ **ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਨਾਗਰਿਕਾਂ** ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਉਤਪਾਦਨ **ਨਹੀਂ** ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ।

GNP = GDP + ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਕਾਰਕ ਆਮਦਨ (NFIA)

GDP ਅਤੇ GNP ਵਿਚਕਾਰ ਅੰਤਰ

ਆਧਾਰ	GDP	GNP
ਅਰਥਵਿਵਸਥਾ ਨੂੰ ਪਰਿਭਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਆਧਾਰ	**ਖੇਤਰ**	**ਨਾਗਰਿਕ**
ਕੀ ਮਾਪਦਾ ਹੈ	ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਉਤਪਾਦਨ	ਦੇਸ਼ ਦੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਉਤਪਾਦਨ

ਕੁੱਲ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ (Gross Value Added — GVA)

GVA ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਮੁੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਖਪਤ (Intermediate Consumption) ਦਾ ਮੁੱਲ ਘਟਾਉਣ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਉਤਪਾਦਨ ਵਿੱਚ **ਕਿਰਤ ਅਤੇ ਪੂੰਜੀ** ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

GVA = GDP – ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ + ਸਬਸਿਡੀਆਂ

ਸ਼ੁੱਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ (Net National Income — NNI)

NNI, ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ (Gross National Income) ਵਿੱਚੋਂ **ਮੁੱਲ ਘਟਾਓ ਘਟਾਉਣ** ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮਾਪ NDP ਅਤੇ NNP ਹਨ।

ਸ਼ੁੱਧ ਘਰੇਲੂ ਉਤਪਾਦ (Net Domestic Product — NDP) = GDP – ਮੁੱਲ ਘਟਾਓ
ਸ਼ੁੱਧ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਉਤਪਾਦ (Net National Product — NNP) = GNP – ਮੁੱਲ ਘਟਾਓ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦੀ ਗਣਨਾ ਦੇ ਢੰਗ

ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ (GDP ਜਾਂ GNP) ਦੀ ਗਣਨਾ ਤਿੰਨ ਢੰਗਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

1. **ਆਮਦਨ ਢੰਗ (Income Method)**
2. **ਖਰਚ ਢੰਗ (Expenditure Method)**
3. **ਉਤਪਾਦਨ ਢੰਗ (Production Method)** (ਇਸ ਨੂੰ ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ ਢੰਗ (Value Added Method) ਜਾਂ ਉਤਪਾਦ ਢੰਗ (Output Method) ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ)

ਭਲਾਈ ਦੇ ਹੋਰ ਮਾਪ

ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਖੁਸ਼ਹਾਲੀ (Gross National Happiness — GNH)

- ਇਹ ਆਰਥਿਕ ਉਤਪਾਦਨ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਾਤਾਵਰਨ 'ਤੇ ਅਸਰ, ਆਤਮਿਕ ਅਤੇ ਸੱਭਿਆਚਾਰਕ ਵਿਕਾਸ, ਮਾਨਸਿਕ ਅਤੇ ਸਰੀਰਕ ਸਿਹਤ, ਅਤੇ ਕੰਪਨੀਆਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਪਦਾ ਹੈ।
- ਇਹ ਸ਼ਬਦ **ਜਿਗਮੇ ਸਿੰਗੇ ਵਾਂਗਚੁੱਕ (Jigme Singye Wangchuck)** ਨੇ ਵਰਤਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਉਹ **ਭੂਟਾਨ ਦੇ ਰਾਜਾ** ਸਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ **1970s** ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ।

ਕੁੱਲ ਟਿਕਾਊ ਵਿਕਾਸ ਉਤਪਾਦ (Gross Sustainable Development Product — GSDP)

- ਇਹ ਵਾਤਾਵਰਨ ਅਤੇ ਸਿਹਤ ਵਿੱਚ ਗਿਰਾਵਟ ਜਾਂ ਸੁਧਾਰ, ਸਰੋਤਾਂ ਦੇ ਘਟਣ, ਅਤੇ ਵਾਤਾਵਰਨ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਦੇ ਅਸਰ ਦੇ ਆਰਥਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂੰ ਮਾਪਦਾ ਹੈ।
- ਇਸ ਨੂੰ **Global Community Assessment Centre** ਅਤੇ **Society for World Sustainable Development** ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ।

ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਸੂਚਕ ਅੰਕ (Human Development Index — HDI)

ਤਿੰਨ ਪੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਔਸਤ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਮਾਪ:

ਪੱਖ	ਮਾਪਣ ਦਾ ਆਧਾਰ
ਸਿਹਤ	ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਔਸਤ ਜੀਵਨ ਦੀ ਉਮੀਦ (Life Expectancy at Birth)
ਸਿੱਖਿਆ	ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਔਸਤ ਸਾਲ (Mean Years of Schooling) ਅਤੇ ਸਕੂਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਉਮੀਦ ਕੀਤੇ ਸਾਲ (Expected Years of Schooling)
ਜੀਵਨ ਪੱਧਰ (Standard of Living)	ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਅਕਤੀ ਕੁੱਲ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ (Gross National Income per Capita) (PPP ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ)

- ਇਸ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀ **ਮਹਿਬੂਬ ਉਲ ਹੱਕ (Mahbub ul Haq)** ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਅਰਥਸ਼ਾਸਤਰੀ **ਅਮਰਤਿਆ ਸੇਨ (Amartya Sen)** ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ।
- ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਸਾਲ **UNDP** ਆਪਣੀ **ਮਨੁੱਖੀ ਵਿਕਾਸ ਰਿਪੋਰਟ (Human Development Report)** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਹਰਾ GDP (Green GDP)

ਉਹ GDP ਜਿਸ ਨੂੰ **ਵਾਤਾਵਰਨ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ** (ਜਿਵੇਂ ਜੀਵ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਘਾਟ ਅਤੇ ਜਲਵਾਯੂ ਤਬਦੀਲੀ) ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਸੋਧਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਕਾਰਕਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਆਰਥਿਕ ਵਾਧਾ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਝਟਪਟ ਦੁਹਰਾਈ

1. ਸਾਈਮਨ ਕੁਜ਼ਨੇਟਸ ਨੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤਾ (1934)।
2. FC = MP – ਅਸਿੱਧੇ ਕਰ + ਸਬਸਿਡੀਆਂ।
3. ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੂਤਘਰ ਭਾਰਤ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਖੇਤਰ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਨਹੀਂ ਹਨ।
4. GDP = C + I + G + (ਨਿਰਯਾਤ – ਆਯਾਤ)।
5. GDP = ਖੇਤਰ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ; GNP = ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ; GNP = GDP + NFIA।
6. NDP = GDP – ਮੁੱਲ ਘਟਾਓ; NNP = GNP – ਮੁੱਲ ਘਟਾਓ।
7. GDP ਕੀਮਤ ਸੂਚਕ = ਨਾਮਾਤਰ GDP / ਅਸਲ GDP (ਮਹਿੰਗਾਈ ਦਾ ਮਾਪ)।
8. GDP ਦਾ ਮੌਜੂਦਾ ਆਧਾਰ ਸਾਲ 2022-23 ਹੈ।
9. GNH – ਭੂਟਾਨ; HDI – ਮਹਿਬੂਬ ਉਲ ਹੱਕ ਅਤੇ ਅਮਰਤਿਆ ਸੇਨ, UNDP ਵੱਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
10. ਤਿੰਨ ਢੰਗ: ਆਮਦਨ, ਖਰਚ ਅਤੇ ਉਤਪਾਦਨ (ਮੁੱਲ ਵਾਧਾ)।